

Jaderné zbraně NATO – spolehlivost a bezpečnost

V průběhu zhruba deseti let po ukončení studené války se v důsledku zrušení Varšavské smlouvy a rozpadu SSSR výrazně změnila povaha konfliktů ohrožujících bezpečnost, jimž čelí členské státy NATO a ostatní země v euroatlantickém regionu. Aliance na tento proces reagovala transformací svého pojetí ochrany míru a radikálně snížila vlastní jaderné zásoby. Země Organizace Severoatlantické smlouvy souhlasily s tím, že si z politických důvodů prostředky k nukleárnímu odstrašení uchovávají. Své principy a svou strategii bude NATO stále přizpůsobovat měnícímu se celosvětovému a evropsko-atlantickému bezpečnostnímu prostředí tak, aby dokázalo čelit novým výzvám.

Nezávislé jaderné síly Velké Británie a Francie, jež mají svou vlastní odstrašující úlohu, přispívají k všeobecnému odstrašení a k bezpečnosti spojenců. V kontextu tohoto článku nejsou diskutovány. Výrazně redukované zásoby jaderných zbraní Organizace Severoatlantické smlouvy nejsou určeny proti žádné zemi a jejich spolehlivé a bezpečné skladování je prvořadou prioritou.

Poté, co NATO od konce studené války v roce 1991 snížilo množství svých jaderných zbraní o více než 85 %, jsou jedinými nukleárními zbraněmi v Evropě pouze letecké bomby americké výroby na pozemních základnách. Zajištění, aby tyto zbraně byly uloženy v bezpečí a aby byly bezpečné a spolehlivé, je na prvním místě důležitosti při prosazování důvěryhodného jaderného odstrašení.

Jsmo pevně odhodláni i nadále udržovat spolehlivost a bezpečnost jaderných zbraní. Nikdy nedošlo k náhodnému výbuchu jaderné zbraně patřící do výzbroje NATO a nikdy se žádná zbraň nedostala do nepovolených rukou. Aby to tak zůstalo i nadále, všechny tři jaderné státy Aliance - USA, V. Británie a Francie - stejně jako ostatní zainteresované spojenecké země přijímají potřebné kroky k zajištění bezpečnosti a spolehlivosti jaderných sil NATO; pravidelně provádějí hodnocení a na jeho základě zdokonalují metodiku, procedury, stejně jako kvalitu zbraňových a skladovacích systémů tak, aby zajistily jejich bezpečnost i soulad s úrovní současných požadavků.

Spolehlivost, bezpečnost a řízení jaderných sil NATO

Spojené státy, jakožto vlastníci a jediný správce těchto zbraní, prosazují ve spolupráci se svými spojenci v NATO přísné normy týkající se spolehlivosti, bezpečnosti a řízení amerických zbraní rozmístěných v Evropě. Dvoustranné programy spolupráce (POC - Programmes of Cooperation) vytvořené mezi USA a některými spojenci NATO, stanoví povinnosti a odpovědnosti stran podílejících se na rozmístění US-jaderných zbraní. I když každá dohoda POC je výjimečná, vždy jasně stanoví, že si USA ponechávají správu a kontrolu všech zbraní. Ačkoliv jsou tyto zbraně skladovány na území hostitelské země, zůstávají ve vlastnictví Spojených států. NATO je odhodláno spravovat svůj jaderný arzenál na základě nejvyšší možné opatrnosti

a přísných bezpečnostních norem a bude nadále přehodnocovat, zdokonalovat a zprůhledňovat procedury a výcvik personálu, aby udrželo a zlepšilo jejich dodržování.

Spolehlivost

Vedle dodržování normalizovaných postupů pro skladování zbraní a zacházení s nimi zajišťujících, aby nedošlo k náhodnému výbuchu nějaké zbraně nebo k rozptýlení radioaktivního materiálu, je při vyvíjení zbraní nejdůležitějším rysem jejich spolehlivost. Konstrukce zbraně se vyznačuje mnohonásobnými pojistkami, takže předčasný jaderný výbuch je ve skutečnosti nemožný a zlepšení technického vybavení hardware všech amerických jaderných zbraní rozmístěných v Evropě představuje další jistící bezpečnostní prvky.

Zvýšené zabezpečení proti možnosti jaderného výbuchu (*ENDS - Enhanced Nuclear Detonation Safety*) představuje souhrn konstrukčních prvků zabráňujících nežádoucímu výbuchu zbraně. Uvedené prvky zahrnují izolaci dané zbraně, neslučitelnost signálů, nečinnost zbraně v případě selhání signálů a nezávislost bezpečnostních podsystémů. *ENDS* je základem spolehlivosti zbraně z konstrukčního hlediska.

Od jaderných zbraní se vyžaduje, aby vyhověly tzv. *one-point safety standard*, tzn. pokud bojová hlavice utrpí vysoký explozivní náraz do jednoho bodu svého vnějšího povrchu, výsledná jaderná energie bude menší než ekvivalent čtyř liber (tj. méně než dva kilogramy) TNT. Vysoce explozivní materiál používaný v dnešních zbraních, kterému se říká „necitlivá vysoce výbušná látka“ (*IHE - Insensitive High Explosive*), má ve srovnání s dřívějšími projekty významně vyšší odolnost vůči úderu respektive zásahu. *IHE* je mnohem méně náchylný k detonaci za abnormálních podmínek, např. při pádu letadla nebo při zásahu projektilem o vysoké rychlosti.

Bezpečnost

Bezpečnostní systémy a procedury zajišťují striktní kontrolu přístupu tak, aby se k jaderným zbraním dostaly pouze povolané osoby. Kontrola přístupu k jaderným zbraním se skládá ze tří prvků: procedurální bezpečnost, personální bezpečnost a fyzická bezpečnost. Nejdůležitějším prvkem procedurální bezpečnosti je tzv. *two-person policy*, což znamená, že kdykoli dojde k přístupu k jaderným zbraním (manipulaci s jadernými zbraněmi), musí být přítomni nejméně dva kvalifikovaní odborníci s nejvyšším stupněm bezpečnostní prověrky. Každá taková osoba musí být schopna odhalit nesprávný nebo neoprávněný technický zásah (postup), a musí být obeznámena s příslušnými pojistnými a bezpečnostními požadavky.

Součástí osobní bezpečnosti je i skutečnost, že přístup je povolen pouze osobám, které dlouhodobě splňují nejvyšší standardy spolehlivosti. Programy osobní spolehlivosti (*PRP - Personnel Reliability Programmes*) ve všech zaangażovaných zemích NATO jsou projektovány tak, aby u personálu přiděleného k plnění povinností souvisejících s jadernými zbraněmi zajistily nejvyšší možné standardy individuální spolehlivosti. Uvedené programy kladou důraz na integritu osobnosti, její důvěryhodnost, jednání a chování. Jakmile vybraný jedinec začíná plnit povinnosti v rámci *PRP*, je tato osoba nepřetržitě hodnocena, aby bylo možné zaručit zachování standardů spolehlivosti.

Také přístup do prostoru skladů jaderné munice je přísně kontrolován, aby byla zaručena fyzická bezpečnost. Každý skladovací prostor pro jadernou munici disponuje velmi dobře

vyvíčenými zásahovými jednotkami, schopnými reagovat na jakýkoli incident v řádu několika minut po jeho odhalení. K posílení tohoto zásahového týmu je vždy k dispozici posila z řad dalšího bezpečnostního personálu. Zásahové síly se skládají z velmi dobře vyzbrojeného bezpečnostního personálu, jenž byl intenzivně cvičen v taktice nezbytné pro likvidaci ohrožení a prevenci neoprávněného přístupu k jaderným zbraním. Hostitelská země a představitelé Spojených států pravidelně provádějí společná bezpečnostní cvičení, při nichž hodnotí a učí se z výsledků provedených cvičení, čímž udržují vysokou spolehlivost bezpečnostních postupů souvisejících s jadernými zbraněmi.

Logistická přeprava jaderných zbraní je navíc omezována na minimum, provádí se certifikovaným způsobem přepravy a po přepravních trasách, umožňujících harmonizovat spolehlivost a bezpečnost s vojenskými požadavky. Politika Aliance, kdy specifické umístění jaderných zbraní není ani potvrzováno, ani vyvráceno, dále zvyšuje bezpečnost těchto zbraní proti případnému útoku nebo odcizení.

Fyzickou bezpečnost jaderných zbraní v Evropě zvyšuje v neposlední řadě také systém spolehlivosti a bezpečnosti zbraní (*WS3 - Weapon Survivability and Security System*). WS3 tvoří podzemní klenutá sklepení a pokrokové technologie pro uskladňování zbraní. Zmíněná sklepení oddálí neoprávněný přístup k jaderným zbraním a bezpečnostní síly tak získají čas k reakci na eventuální vniknutí. Veškeré jaderné zbraně NATO na pevnině jsou uskladněny v podzemních zařízeních WS3.

Rízení

Rízení nukleárních zbraní se skládá ze dvou oddělených složek: ovládání a vlastní velení a řízení.

V konstrukci jaderných zbraní jsou zakomponovány ovládací prvky, které brání neoprávněnému použití, ale umožní použití kompetentní. Například **pojistné systémy jaderné munice** (*PALS - permissive action links*) je zařízení nainstalované v jaderných zbraních za účelem zamezení odjištění a/nebo odpálení před zadáním předepsaného kódu. Dalším ovládacím prvkem je **systém pro vyřazení z provozu** (*CDS - command disable system*), který obsluze dovoluje bezpečně vyřadit z provozu rozhodující zbraňové součástky. Pokud by například bylo zjištěno, že bezprostředně hrozí ztráta kontroly nad zbraní (ze strany oprávněných osob), může vojenská obsluha aktivovat systém CDS, tím zbraň učinit nepoužitelnou.

Velení a řízení souvisí s organizačními a komunikačními postupy a schopnostmi, které opravňují řídicího pracovníka použít zbraň. Prezident Spojených států, jakožto vrchní velitel ozbrojených sil, je v konzultaci se členy NATO jedinou osobou, která může povolit použití amerických jaderných zbraní vyčleněných pro NATO. **Pohotovostní příkaz k akci** (*EAM - Emergency Action Message*) je médium, jehož prostřednictvím jsou povolovány akce s použitím jaderných zbraní. Uvedené zakódované zprávy povolující použití (jaderných zbraní) jsou předávány prostřednictvím komunikačních kanálů USA i NATO. Zprávy mají různé formáty závislé na účelu poslání a mohou vyžadovat ověření přes zapečetěné kódy.

Dohled prováděný na vysoké úrovni (*High-level Oversight*)

Alianční strategická koncepce, schválená představiteli států a vlád v roce 1999 stanovuje bezpečnostní cíle a strategie NATO. Od spojenců angažovaných v kolektivním obranném

plánování vyžaduje širší zapojení do jaderných úkolů, umístění jaderných sil v období míru na jejich území a opatření v oblasti velení, řízení a konzultací. Spojené státy určily státní organizace na vysoké úrovni, které dohlíží na spolehlivost a bezpečnost amerických jaderných zásob.

Dva vrcholné orgány NATO v Bruselu dohlíží na jaderné aktivity Aliance a pomáhají při formulaci a implementaci jaderné politiky NATO a souvisejících bezpečnostních standardů. **Skupina pro jaderné plánování (NPG - Nuclear Planning Group)** je hlavním rozhodovacím orgánem NATO pro záležitosti týkající se alianční nukleární politiky. Představuje fórum, jehož se ministři obrany zemí Aliance (jaderných i nejaderných) účastní při rozvíjení alianční jaderné politiky. **Skupina na vysoké úrovni**, /tj. na úrovni ministrů/ (**HLG - High Level Group**) je vrcholným poradním orgánem NPG.

HLG byla vytvořena v říjnu roku 1977, kdy ministerské zasedání NPG odsouhlasilo ustavení skupiny na vrcholné úrovni, jejímž úkolem by bylo rozšířit účast Aliance na jaderných odstrašovacích postupech a zaměřit se na zdokonalení programů jaderných zbraní na válčičti. HLG je komplexní formací NATO na vrcholné úrovni pro dohled na veškeré jaderné záležitosti. Místopředseda HLG je přímo zodpovědný za spolehlivost, bezpečnost a odolnost aliančních jaderných zbraní na pevnině a na každém zasedání HLG o tom podává zprávu; pravidelně navštěvuje země a letecké základny, které jsou přímo zapojeny do jaderné pohotovosti a o svých zjištěních informuje HLG.

A dále je tu **Skupina pro bezpečnostní management společného válčičti (JTSMG - Joint Theatre Surety Management Group)**, která se zaměřuje na řešení jakýchkoli technických problémů souvisejících se zajištěním, spolehlivostí, bezpečností a odolností jaderných zbraní v rámci Spojeneckého velení v Evropě (**ACE - Allied Command Europe**). Tato skupina složená z technických expertů vojenských velitelství NATO a zemí přímo zainteresovaných v jaderných otázkách provádí šetření ohledně zajištění jaderné bezpečnosti a tam, kde je to vhodné, vylepšuje procedury a zařízení, aby zajistila udržení té nejvyšší úrovně spolehlivosti a bezpečnosti jaderných zbraní.

Závěr

Protože ve světovém a evropsko-atlantickém bezpečnostním prostředí dochází ke změnám, bude NATO své zásady a svou strategii nadále přizpůsobovat tak, aby dokázalo čelit novým výzvám. Jaderné zbraně jsou modernizovány a jsou udržovány na nejnižší postačující úrovni. Jaderné odstrašování v současné době představuje důležitou složku obrany Aliance a je pravděpodobné, že tomu tak zůstane i v dohledné budoucnosti. Z tohoto důvodu je NATO odhodláno svůj jaderný arzenál obhospodařovat v souladu s nejvyššími možnými standardy spolehlivosti a bezpečnosti a pokračovat v hodnocení a vylepšování procedur a výcviku personálu tak, aby svá bezpečnostní opatření udrželo a dále zlepšilo.

Článek pod názvem „NATO's Nuclear Weapons Safe and Secure“ připravil Robert B. Irvine Jr. - předseda Skupiny pro jaderné plánování NATO (NPG - Nuclear Planning Group). Pro časopis Vojenské rozhledy přeložili Ing. František Valach, CSc., a PhDr. Jana Tučková. HLG schválila článek k publikování na zasedání 3. 12. 2001.